

УДК 66(075.8)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІЛОСОФІЇ ГЕОПОЛІТИКИ ЯК НОВОГО СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО НАПРЯМУ XXI СТОЛІТТЯ

Воронкова В.Г. (м. Запоріжжя)

Анотації

В статті вивчаються філософські засади геополітики як нового сучасного філософського напрямку, аналізується понятійно-категоріальний апарат філософії геополітики, розкриваються етапи розвитку філософії геополітики; розглядаються основні концепції філософії геополітики та проблеми їх аналізу.

In article the analysis of geopolitics philosophical bases as new modern philosophical direction is given; the conceptual - categorial toolbox of philosophy of geopolitics is analyzed; the development stages of philosophy of geopolitics are opened; the conceptual basis of philosophy of geopolitics and ways of their analysis are considered.

Ключові слова

ГЕОПОЛІТИКА, ФІЛОСОФІЯ ГЕОПОЛІТИКИ, ГЕОПОЛІТИЧНІ ШКОЛИ, ГЕОПОЛІТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ, ГЕОГРАФІЧНА СВІДОМІСТЬ, КОНТИНЕНТАЛЬНА ГЕОПОЛІТИКА, ГЕОЕКОНОМІКА

Вступ

Філософія геополітики виникла на межі століть як сукупність знань та інструментів управління і продукт осмислення світу у вимірах глобальності. На думку М.Фуше, геополітика являється не тільки методом, але одночасно світосприйняттям і практикою. У якості практики глобалістика є інструментом практики, інструментом влади, провідником політичної дії, а тому виступає праксіологічною наукою. Геополітика як метод представляє собою сукупність знань, які мають наукове значення; як світосприйняття визначає школи, у яких знаходять вираження уявлення про світ, зміст політики та влади. **Термін «геополітика»** був введений у науковий обіг шведським вченим Рудольфом Челленом (1864-1922), у контексті якої визначив доктрину, що розглядає державу як географічний організм чи просторовий феномен. Геополітика розглядає державу не у статиці як постійне, незмінне утворення, а у динаміці як живий організм; тому держава нерозривно пов'язана з оточенням, простором, для якої просторові відносини представляють великий інтерес. Геополітика для обґрунтування зовнішньої і внутрішньої політики використовує географічні фактори: характер кордонів, забезпеченість природними

ресурсами, клімат, рельєф місцевості тощо. Ключовими системоутворюючими відносинами у геополітиці є відстань у фізичному і географічному вимірах. Проте поступово геополітика перейшла до більш складного розуміння простору як середовища, що перетворює економічні, політичні та інші відносини між державами, які у цілому охоплюють міждержавні взаємовідносини. Деякі вчені пояснюють геополітику як науку про відношення землі і політичних процесів, яка базується на широкому фундаменті географії перш за все, політичної, яка є наукою про політичні організми у просторі та їх структури. Геополітика має метою забезпечити політичну дію і надати напрямок політичного життя в цілому. Тим самим геополітика стає мистецтвом керівництва практичною політикою. Геополітика – це **географічний розум** держави, яка розглядає державу як живий організм, досліджує її у відношенні з оточенням – простором. Сфера геополітики – це просторові потреби і вимоги держави, тоді як політичну географію цікавлять просторові умови її буття. Л.Крістоф вважає, що не існує принципової різниці між геополітикою і політичною географією як у самій сфері дослідження, так і у методах дослідження. Геополітика, будучи переважно політикою, концентрує свою увагу на політичних явищах і намагається дати географічну інтерпретацію та аналізувати географічні аспекти цих явищ. Поступовий розвиток геополітики відбувається по лінії включення в предмет дослідження не тільки економічних, політичних, соціокультурних, екологічних та інших аспектів, що приведе поступово до формування **геофілософії (геософії)**, але й політико-географічної філософії на основі уявлення про комунікативність багатовимірного геополітичного, геоекономічного, соціокультурного простору. У межах геополітики виокремлюються два напрями: 1) геополітика передписуюча, чи доктринально-нормативна; 2) геополітика оціночно-концептуальна. До першої течії слід зарахувати німецьку школу глобалістика К.Хаусхофера, до іншої – англо-американську (Маккіндер, Спідмен і Коен). Предметом філософії геополітики є взаємовідносини між геополітичними суб'єктами при вирішенні світових і регіональних проблем (з врахуванням всіх видів простору), опосередковані простором форми існування і життєдіяльності людей, народів, держав, блоків. Як справедливо, вважає Найтов, предметом геополітики є контроль над планетарним простором.

Мета статті:

- обґрунтувати сутність і зміст філософії геополітики як нового філософського напрямку;
- визначити основні категорії філософії геополітики;
- дати аналіз основних напрямів у філософії геополітики;
- розкрити понятійно-категоріальний апарат філософії геополітики як нового наукового філософського напрямку XXI століття.

Обговорення проблеми

Філософія глобалістики традиційно підрозділяється на фундаментальний (теоретичний) і прикладний (практичний) напрями. Як відмічає французький дослідник П.Клаваль, геополітика враховує сукупність устремлінь акторів міжнародного життя, до яких відносяться представники державних діячів, дипломатії, армії, представницьких і непередставницьких організацій, суспільної думки. Особливу увагу геополітика приділяє оцінці природних умов, історії, релігії, етнічній різноманітності, знаходить своє вираження у доктринах. **Фундаментальна, чи академічна, геополітика** включає теорії, вільні від національних переконань. Як відмічають В.Колосов і М.Мироненко, на сьогоднішній день не склалося, уніфікованого географічного вчення, проте категорії геополітики та причинно-наслідкові зв'язки визначаються науковими. **Прикладна, чи практична, геополітика** – це перш за все геостратегія, тобто теорія і практика забезпечення життєво важливих інтересів держави, блоку держав, нації, народу, соціальної, етнічної групи у різних географічних та інших просторах. Геостратегія означає сукупність скоординованих дій, маневрів з метою досягнення перемоги, яка забезпечує підвищення ефективності (стратегічної активності і могутності). Стратегія є роздумом відносно ризиків чи хитрості стосовно ситуації, у якій діє декілька акторів. Є всі твердження відносно того, яким чином розподіляються ресурси, що знаходяться у розпорядженні акторів і настільки є високою ефективність щодо мобілізації ресурсів. Тому геостратегія діє дещо в обмеженому масштабі, чим геополітика. Масштаб геостратегії може бути глобальним, макрорегіональним (регіонально-континентальним) і регіонально-локальним.

Філософія геополітики, як і інші науки про суспільство і природу, вивчає закони становлення, функціонування і розвитку соціальних, економічних, географічних, політичних, воєнних та інших систем. Головним законом філософії геополітики є закон фундаментального дуалізму, який проявляється у географічному облаштуванні планети та в історичній типології цивілізації. Вчені-геополітики єдині у тому, що дуалізм виражається у протиставленні сухопутної могутності (теллурократії) і морської могутності (талассократії) і проявляється у вигляді, по-перше, воєнно-авторитарної цивілізації (наприклад, Давня Спарта, Давній Рим), по-друге – торгової цивілізації (Давні Афіни, Карфаген). У якості основного закону геополітики, тобто дуалізму талассократії і теллурократії, іноді називають закон синтезу суші і моря, у результаті чого з'являється «берегова зона».

Геополітика (грец. γη — земля + πολιτική — (державні чи суспільні справи) – суспільна наука про контроль над простором; традиційно вживається для опису впливу на політику географічних

факторів, проте її вживання набуло більш широкого характеру у ХХ столітті. У наукових колах філософія геополітики передбачає географічний, історичний та соціологічний аналіз питань, пов'язаних з політикою і просторовими структурами на різних рівнях (від державного до міжнародного). При цьому філософія геополітики розглядає політичне, економічне (геоекономіка) і стратегічне значення географії (стратегічна географія), у залежності від місцезнаходження, розміру, функції і взаємовідносин місцевостей і ресурсів. Термін **«геополітика»** уведений в обіг шведським політологом Рудольфом Челленом (Rudolf Kjellen), який під впливом німецького географа Фрідріха Ратцеля у 1897 р. опублікував доробок (Politische Geographie) «Політична географія». Вперше термін став вживатися ним у 1899 р., проте широку визначність отримав після виходу доробку «Держава як організм» у 1916 р. На відміну від «економічних ідеологій» О.Дугін вважає, що географія і простір виконують у геополітиці такі ж функції, як гроші і виробничі відносини в марксизмі чи лібералізмі, так як географічний рельєф виступає долею. З.Бжезинський вважає, що геополітика є теорія позиційної гри на «світовій шахматній дошці». Концепція геополітики виникла у кінці ХІХ-ХХ ст. і у перших працях вживалася як «політична географія».

До категорій філософії глобалістики слід віднести наступні: 1) геополітичний простір, який складається з трьох сфер: геосфера (суша), гідросфера (вода), атмосфера (повітря); 2) геополітичне поле, що характеризує простір, який контролюється державою чи союзом держав; 3) геополітичний регіон як частина геостратегічного регіону (Європа, Росія, Америка, Китай, Південно-Східна Азія); 4) геополітичні лінії як структуроутворюючі фактори організації геополітичного простору; 5) геополітичне суперництво як протистояння держав та зіткнення їх протилежних інтересів; 6) геостратегія як напрямок зовнішньополітичної діяльності держав, заснованої на геополітиці; 7) кордони як лінії, що окреслюють територію держав, їх політичний простір, у якому вони відіграють центральну роль у геополітиці; 8) національна безпека держави – її захищеність від внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність забезпечити суверенітет, незалежність і територіальна цілісність; 9) національний інтерес як усвідомлення корінних потреб суспільства та їх відображення у діяльності держави і державних лідерів.

Під філософією геополітики розуміється місце і роль соціально-політичних процесів у бутті людини у проекції того, які корективи повинна зробити людина, щоб співвіднести своє буття з соціально-політичними процесами. **Філософія геополітики** направлена на те, щоб знайти ті фундаментальні принципи людського буття, виходячи з яких, процеси соціально-політичні, які протікають у життєдіяльності людини і суспільства, стали сприяти досягненню ідеї

цілісного мислення. У філософії глобалістики існують два підходи до проблеми існування людини: **перший підхід** можна назвати **сцієнтистсько-технократичним**, який розглядає людину утилітарно прагматично, тобто передбачає подальше удосконалення людини шляхом розвитку у ньому «нових якостей». **Другий підхід** виник як альтернатива першому і передбачає повернути людині її істинність, яка була загублена у ході історичного розвитку, основна ідея якого лежить у відповідальності людини за своє буття.

Основні напрями у філософії геополітики. Вчені-геополітики виокремлюють наступних п'ять напрямів у філософії геополітики: **1. Технократична геополітика:** поборники цього напрямку виходять з того, що науково-технічний прогрес є головною причиною загострення проблем геополітики. **2. Постіндустріальна геополітика:** представники цього напрямку вбачають причини геополітики у зміні процесів, що відбуваються в політичній, економічній і соціальній структурах суспільства, покликаних переходом від індустріального до постіндустріального суспільства; з виникненням глобального постіндустріального суспільства глобальні проблеми будуть вирішені. **3. Еколого-популістська геополітика:** прихильники цього напрямку вбачають джерело загострення геополітики у взаємодії суспільства і природи. На їх думку, для вирішення геополітики необхідно звести воєдино найновіші досягнення природних наук і використати їх при прийнятті політичних рішень, що у кінцевому рахунку дозволить подолати антропогенні наслідки технічного прогресу; ключ до вирішення геополітики лежить у альтернативному світогляді, тобто політиці «третього шляху». Перераховані три напрями геополітики реалізують ідею утилітарно-прагматичного підходу до вирішення проблем людини. **4. Екзистенціально-культурна геополітика:** для представників цього напрямку характерний широкий підхід до генезису геополітики; у якості основної причини загострення геополітичних інтересів слід назвати дегуманізацію культури; вирішення сучасної кризи вбачається у поверненні дійсного гуманізму, де людина буде нести відповідальність за своє буття. **5. Еволюційно-детерміністська геополітика:** представники цього напрямку вважають, що феномен техніки має онтологічний статус, тобто технічний прогрес – це частина еволюції природи; людство повинно лише правильно налаштуватися на цей еволюційний процес, а «мудрість» природи сама вирішить кризу, яка виникла.

Основні етапи становлення філософії геополітики. Геополітика тісно пов'язана з глобалістикою. Як і будь-яка сфера знань, глобалістика має свою історію, але постільки ця історія нараховує всього декілька десятиріч, то коректніше говорити про етапи становлення глобалістики. На сьогоднішній день слід виділяти три етапи становлення глобалістики, при цьому слід враховувати специфіку глобалістики, так як глобалістика – це не просто наука,

тобто система теоретичного знання, а певне знання, що відображає специфіку соціально-політичних процесів, які відбуваються у світі. Тому етапи становлення глобалістики – це одночасно і глобальні етапи еволюції людства. **Перший етап – це 60-і рр.:** у цей період масштаби виробництва досягли небувалого об'єму і стали загрожувати можливостям природи компенсувати їх вплив. На цьому етапі виник так званий Римський клуб, який і поклав початок глобальній проблематиці світового розвитку. **Другий етап – від середини 70-х р. до середини 80-их рр.,** який характеризується посиленою реконструкцією економіки, викликану песимістичними прогнозами доповідей Римського клубу, нафтовою кризою, загостренням економічних суперечностей між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються. **Третій етап – це етап, що розпочався з середини 80-х рр.,** у результаті зміни політичної мапи країни, тобто зникнення табору соціалізму. Цей етап характеризується тим, що на перше місце вийшли соціально-політичні процеси, які носять глобальний характер.

Об'єктом філософії геополітики як науки є філософські засади осмислення проблем планетарного простору, геополітичних процесів та явищ у світовій спільноті як системі. **Предметом філософії геополітики** є взаємовідносини між геополітичними суб'єктами при вирішенні світових і регіональних проблем з врахуванням всіх видів простору. Геополітика, будучи переважно політикою, концентрує увагу на політичних явищах і процесах, намагається дати географічну інтерпретацію та аналіз географічних явищ та процесів. У контексті геополітики розрізняють два напрямки: 1) геополітика передписуюча або доктринально-нормативна (до неї слід віднести німецьку школу геополітики, пов'язану з іменем Хаусхофера); 2) геополітика оціночно- концептуальна (типові представники – Маккіндер, Спикмен, Коен), різниця між якими існує в контексті нормативної і концептуальної політичної науки. У сучасній політичній науці поняття «геополітика» трактується широко і багатопланово, використовуючи її ідеї для оцінки міжнародно-політичних позицій держав, їх місця у системі міжнародних відносин, умов їх участі у воєнно-політичних союзах. Важливе значення надається дослідженням комплексу економічних, політичних, воєнно-стратегічних, екологічних, ресурсних та інших питань, які відіграють значну роль у збереженні і зміні загальносвітового і регіонального балансу сил. Енциклопедія **Britannica** пов'язує геополітику з використанням географії в інтересах уряду, слугує визначенню національної політики з врахуванням факторів впливу на неї природного середовища; енциклопедія **Americana** розглядає геополітику у єдності з географічними, історичними, політичними та іншими взаємодіючими факторами, які здійснюють вплив на

стратегічний потенціал держави. Незважаючи на багатоманітність підходів до аналізу геополітики, територіального охоплення геополітичних досліджень, у них слід виокремити ядро, що включає аналіз залежності між будь-якими змінами в окремих регіонах і країнах (у структурі господарства та його ресурсозабезпеченості, упровадженні нових технологій в економіці взагалі і у воєнному виробництві особливо, телекомунікаційних зв'язках, кількості і якості населення, його політичної та ідеологічної згуртованості) і зовнішньополітичними та стратегічними проблемами досягнення сталого розвитку суспільства. А. П. Федотов формулює **десять принципів конструювання моделі керованої сталої світової системи у контексті геополітичної стратегії**: 1) відмова від панування капіталу і перехід до панування розуму й духу; відмова від економічного зростання і перехід до гармонійного розвитку людства; 2) гармонізація взаємодії біосфери і людства, припинення руйнування біосфери; 3) перехід до суспільства екологічного соціалізму; 4) стабілізація чисельності населення Землі; 5) економне й ефективне використання ресурсів; 6) використання лише екологічно чистих технологій; 7) відмова від війн, незастосування сили; 8) збереження державних кордонів; 9) рівноправність держав і народів, заборона ідеології панування однієї держави (народу) або кількох держав (народів) над світом; 10) збереження і розвиток самобутніх культур народів світу. Звертаючись до іманентного змісту філософії геополітики, слід відмітити, що філософська рефлексія завжди була присутня в надрах геополітичного знання визначально, так як виявлення її змісту було пов'язано з виявленням осмислення єдності буття природного, соціального і політичного, їх внутрішніх і зовнішніх зв'язків. Саме тієї єдності і тих зв'язків, які реалізують цільову функцію і управляючий вплив по відношенню до природи і соціуму у вигляді практично-перетворювальної діяльності або політичної влади над простором. Взагалі людська діяльність – і виробнича, і соціальна, і політична, і духовна – завжди були пов'язані з перерозподілом простору, будь-то розширення ойкумени, зміна стадій розвитку виробництва, ускладнення соціальної організації і геополітичної структури світу. В обґрунтування різних геополітичних доктрин і концепцій ввійшли географічний детермінізм, філософія життя, філософське вчення про державу і владу, історіософія євразійства, філософія війни і миру. Представники різноманітних геополітичних доктрин і концепцій, будь-то континентально-європейська, російська, українська, англо-американська, включали свої світоглядні положення у теоретичні побудови геополітики.

Таким чином, **філософія геополітики** являє собою сферу наукових досліджень, що здійснюються в Україні з метою виявлення сутності процесів геополітики, визначення причин їх появи і тенденцій розвитку, а також вивчення причин глобальних проблем розвитку і

пошук шляхів їх подолання. У більш широкому смислі слова філософія геополітики означає сукупність наукових, філософських, культурологічних і прикладних досліджень, а також реалізацію їх в економічній, соціальній, політичній і міжнародній сферах. Основний розвиток філософії геополітики прийшовся на останні десятиліття ХХ століття, коли основна увага вчених переключилася з дослідження проблем геополітики на феномени глобалізації, і коли розширився спектр проблем: «глобалістика», «глобалізація», «антиглобалізм», «глобальний світ», «глобальна свідомість», «глобальна культура», «антиглобалістика», «глобальні загрози». На початку ХХІ столітті сформувалося декілька напрямків філософії геополітики:

1. Філософсько-методологічний напрямок, у контексті якого досліджуються філософські засади геополітики, сутність і генеза глобальних процесів, аналізуються найбільш важливі соціально-політичні і економічні перетворення, необхідні для успішного вирішення глобальних проблем сучасності. У даному напрямку широке розповсюдження отримали ідеї В.Вернадського, І.Фролова, М.Моїсеєва, Д.Гвішіані, В.Загладіна, Г.Хозіна, В.Воронкової, В.Зінченка, В.Беха, В.Андрущенко, М.Степика, М.Михальченка.

2. Природничо-науковий напрямок, у якому представники природознавства зайняті вирішенням конкретних теоретичних і прикладних задач геополітики і глобалістики з позицій біології, фізики, хімії, кліматології – О.Яншин, Є.Федоров, В.Соколов, М.Будико.

3. Техніко-економічний напрямок, в контексті якого аналізується специфіка сучасного етапу розвитку, яку пов'язують, як правило, з глобалізацією економіки, торгівлі, банківської системи, науково-технічного прогресу - М.Іноземцев, М.Максимова, М.Лемешев, А.Мазаракі, В.Ткаченко.

4. Соціо-природничий напрямок, що охоплює широке коло проблем, в конексті яких велике піклування проблемами сировинними, енергетичними, водними, земельними та іншими. У цій сфері слід виділити вчених В.Виноградова, Н.Раймеса, І.Герасимова, В.Анучіна, А.Урсула, Н.Касімова.

5. Соціальний напрямок, у контексті якого вирішуються питання демографії, забезпечення продовольством, охорони здоров'я, освіти і науки, права, подолання бідності - Е.Гірусов, Г.Гудовжник, В.Лось, Є.Рябенко, В.Воронкова, О.Кіндратець, В.Бех, В.Андрущенко, В.Дорофієнко, В.Бурега, В.Лобас, В.Пілюшенко, О.Поважний, С.Поважний.

6. Політичний напрямок, у форматі якого досліджуються процеси глобалізації, міжнародні відносини, все те, що останнім часом називається «політичною глобалістикою» - В.Бебик, О.Бабкіна, В.Воронкова, О.Кіндратець, В.Бех, В.Андрущенко, І.Предборська, М.Михальченко, Н.Латигіна.

7. Культурологічний напрямок, у центрі уваги якого знаходяться проблеми, що виникають у результаті впливу процесів глобалізації на різні сфери культури, засоби масової комунікації, інформації, ціннісні установки, масову свідомість – Е.Маркарян, В.Межуєв, А.Кацура, Т.Андрущенко.

8. Прогностичний напрямок, для якого характерним є узагальнення і екстраполяція сучасних процесів, тенденцій і станів у майбутнє з метою спрогнозувати можливе протікання подій при збереженні існуючих умов – І.Бестужев-Лада, Е.Араб-Огли, В.Горбатенко.

9. Державно-управлінський напрямок, в контексті якого вирішуються проблеми ефективного управління всіма процесами - економічними, політичними, соціальними, культурними, демографічним; виробляються концепції ефективного соціально-орієнтованого управління в умовах глобалізації і регіоналізації – В.Дорофійенко, В.Корженко, Т.Качала, М.Ажажа, О.Мордвінов, А.Мерзляк, В.Воронкова, М.Туленков, І.Шавкун, М.Лукашевич.

Римським клубом, створеним у 1968 р., були проведені широкомасштабні дослідження і побудовані глобальні моделі розвитку кризових тенденцій у взаємодії між суспільством і довкіллям. Вчені розробили цілу низку проектів та концепцій політичних реформ міжнародних відносин з метою розв'язання глобальних проблем. Саме в цей час, як зазначає В.Бебик та Л.Дегтерьова, формуються провідні концепції сучасної глобалістики, зокрема: концепція "меж зростання" (Дж.Форестер, Д. Медоуз, Е.Пестель, М.Месарович); концепція гуманістичного соціалізму" (Я.Тінберген); концепція „нового гуманізму" (Л.Печчеї); концепція „дороговкази в майбутнє" (Б.Гаврилишин); концепція „сталого розвитку" (Л.Браун, О.Кіндратець); школа універсального еволюціонізму (теорія глобальних рішень і компромісів) ((М.Мойсєєв); школа мітозу біосфер (Д.Ален, М.Нельсон); школа контрольованого глобального розвитку (Д.Гвішіані); школа світ-системного аналізу (І.Валлерстайн); концепція геогенезису (Е.Кочетов); концепція „глобальної спільноти" (М.Чешков). Розвиток глобалістики був тісно пов'язаний з політикою та ідеологією. Тому можна говорити про два головних напрямки розвитку філософії глобалістики – особливо на перших трьох етапах її розвитку.

В західній глобалістиці сформувались наступні основні напрями: **Технократичний напрям**, який представлений: а) технооптимістами (Г.Кан, У.Браун, А.Вінер, Г.Скотт,), які переконані, що тільки наука і техніка можуть вирішити всі глобальні проблеми, котрі й виникають внаслідок розвитку науково-технічного прогресу; б) технопесимісти (Д.Медоуз, К.Боулдінг, М.Робертс та ін.), які пов'язують виникнення глобальних проблем з розвитком науково-технічного прогресу, але не вважають, що наука і техніка можуть бути єдиним засобом вирішення цих проблем.

Постіндустріальна глобалістика (О.Тоффлер, Б.Белл, Д.Несбіт) не досліджувала глобальні проблеми безпосередньо, але формулювала висновки, пов'язані з постіндустріальним станом суспільства і перспективою вирішення проблем глобального світу.

Еколого-популістський напрям (Л.Браун, Р.Теобальд) який зосереджується на проблемах взаємодії природи, суспільства і людини.

Екзистенціально-культурна глобалістика (С.Мендловіц, Й.Галтунг), предметом якої є проблеми війни і миру, встановлення нового економічного і соціально-політичного порядку.

Еволюційно-детерміністський напрям глобалістики (Дж.Ріфкін), який орієнтується на дослідження закономірностей природної еволюції і незворотності науково-технічного прогресу.

В сучасній філософії глобалістики виокремлюються: **філософсько-методологічний напрям**, який базується на системі знань філософської науки, що узагальнила і звела до купи досягнення інших наук про суспільство і людину. В його межах досліджуються філософські засади, сутність, генеза глобальних процесів, аналізуються найважливіші соціально-політичні та економічні перетворення, необхідні для успішного розв'язання проблем, що виникають (праці В.Вернадського, М.Моїсеєва, І.Бестужева-Лади, Д.Гвішіані, О.Уткіна, О.Панаріна, В.Загладіна).

Транснаціональний напрям – дослідження кризових явищ і протиріч загальнопланетарного масштабу, яких не було в минулому.

Культурологічний напрям, який приділяє головну увагу проблемам культурної глобалізації, які виникають внаслідок науково-технічного прогресу, народонаселення, охорони здоров'я, культури, права, суспільного життя тощо.

Висновки

1. Філософія геополітики як наука головну свою увагу направляє на розкриття і вивчення можливостей активного використання політикою факторів фізичного середовища і впливу на нього в інтересах воєнної, економічної та екологічної безпеки держави. У сферу ж практичної геополітики входить все, що пов'язано з територіальними проблемами держави, її кордонами, з раціональним використанням і розподілом ресурсів, включаючи і людські. Виходячи із вище викладеного, геополітику слід визначити як галузь знань, що вивчає закономірності взаємодії політики з системою неполітичних факторів, що формують географічне середовище, включаючи економіку, екологію, демографію, соціальну стратифікацію, воєнну могутність.

2. Як свідчить науковий аналіз, геополітика тісно пов'язана з глобалістикою і глобалізацією. Глобалізація – це багатовіковий природничо розгортаючий процес становлення єдиних для всієї

планети біосоціальних структур, зв'язків і відносин; **глобальні проблеми** – сфера теорії і практики, у центрі якої знаходиться глобалізація і глобальні проблеми, які виникли у результаті об'єктивного, закономірного розвитку суспільства і його відносин з природою, які трансформувалися в умовах науково-технічного прогресу. Останнім часом визначилася система проблем філософії глобалістики – філософські, економічні, юридичні, прогностичні, які мають глобальний статус, виявлена їх підпорядкованість та ієрархічність, розроблений системний метод, що дозволяє вивчити проблеми загальнолюдського масштабу. Тим самим створені **основи філософії глобалістики** як інтегративного міждисциплінарного напрямку в науці.

2. Актуальність даної теми пов'язана з новим напрямом у філософській науці, по-перше, філософією глобальних проблем, що відображає суперечливість глобалізаційних процесів у сучасному світі, має не тільки теоретичне і практичне значення у аспекті геостратегічного управління і подолання загроз по відношенню до інформаційно-стратегічної безпеки України, а також з точки зору вибору вітчизняних пріоритетів у глобальному вимірі постіндустріального суспільства. М.Горський, виступаючи неодноразово на Міжнародних конгресах і форумах у Лондоні і Нью-Йорку ще з 1999 по 2001 рр. надав для наукової спільноти імітаційну гомеостатичну **лавинобразну** модель деградації суспільства, що живе згідно з принципами споживання, передбачивши загибель цивілізації приблизно 2020-2050 рр., коли відносна маса інтелекту впаде нижче критичної відмітки, відбудеться зупинка технічного прогресу і смертність різко зросте над народжуваністю. Все це свідчить про те, що філософія геополітики, яка тільки починає зароджуватися, має майбутнє і від розвитку якої залежить вирішення багатьох глобальних проблем людства, в які втягнута вся цивілізація.

Перспективи подальших досліджень

- виявлення концептуальної парадигми філософії глобалістики та основні концептуальні філософські положення, що свідчать про неї як новий напрямок в науці;
- пошуки шляхів і напрямків оптимізації філософії глобалістики, направленої на подолання глобальних проблем сучасності та створення умов для адаптації людини до природи;
- на підставі глибокого світового досвіду проаналізувати актуальні проблеми ринкових перетворень та спрогнозувати бачення майбутнього розвитку економічної і соціальної сфери України.

Джерела

1. Пахомов Ю.М. та інші. Цивилизационные модели современности.- К.: Наукова думка, 2002.
2. Плотныков О.В. Ultima ratio економічних реформ.- К.: Кондор, 2003.- 240 с.

3. Білопрус О.Г. Економічна система глобалізму.- К.: ІСЕМВ НАНУ, КНЕУ, 2003. - 357 с.

4. Павленко Ю.В. История мировой цивилизации.- К.: Феникс, 2002.- 760 с.

5. Людина і культура в умовах глобалізації. Збірник наукових статей. – К., Вид. ПАРАПАН, 2003. – 400 с.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФИЛОСОФИИ ГЕОПОЛИТИКИ КАК НОВОГО СОЦИАЛЬНО- ФИЛОСОФСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ XXI ВЕКА

Воронкова В.Г. (г. Запорожье)

Аннотация

В статье дается анализ философских оснований геополитики как нового современного философского направления; анализируется понятийно-категориальный аппарат философии геополитики; раскрываются этапы развития философии геополитики; рассматриваются основные концепции философии геополитики и проблемы их анализа.

Ключевые слова

ГЕОПОЛИТИКА, ФИЛОСОФИЯ ГЕОПОЛИТИКИ, ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ ШКОЛЫ, ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ КОНЦЕПЦИИ, ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ, КОНТИНЕНТАЛЬНАЯ ГЕОПОЛИТИКА, ГЕОЭКОНОМИКА

Стаття надійшла 10.03.10 р.